

БАС МАҚАЛА**Sadık TURAL**

(Ankara)

TÜRKOLOJİ NASIL ÇALIŞACAK?

Бұл мақалада түркологияның қалыптасуы жайында мәліметтер беріледі, түркі халықтарының өткен тарихы және жақын келешегі жайлы түркологтардың орындаулары қажет деп табылған пікірлерге назар аударылады.

В статье дан краткий обзор о становлении тюркологии, и говорится о перспективах тюркологии, которые дали бы возможность правильно оценить прошлую историю и ближайшее будущее турецких народов.

Dünyadaki halkların kendileri ile ilgili bilgi edinmesi, bu bilgiyi o halktan olanlara millî benlik ve kimlik ifadesi olarak sunması türünden, örtülü ve açık çalışmalar insanlık kadar eskidir. Başka bir halkın, tarih içindeki varlığını ve çoğunlukla mevcut yapısını incelemek, öğrenmek, öğrenilenlere göre siyasî, ekonomik, kültürel alanlarda yapılacakları belirlemek ise, son 400-500 yıllık araştırmalar ve uygulamalar dünyasıdır.

Avrupa halkları, gerek Indo-Germenler, gerek Anglo-Saksonlar, gerekse İspanyol ve Portekizliler, Çin, Hint, Arabistan ve Çarlık Rusyası konusunda, hareket noktası mal satmak ve çok farklı malları da o ülkelerden almak olan çalışmaları başlatınca, bir taraftan seyyahların, bir taraftan kara ve deniz yolu ticaret adamlarının tüccar ve gezgin olarak ulaştıkları bilgiler ağır ağır birikmeye başladı.

Kişiye özgü gözlem, değerlendirme ve yorumdan ibaret olan bu türden bilgilerin, bilimlik bilgiye dönüşmesi için, gerek ortaklaşan sorular, gerekse ortaklaşan cevaplar ile ortaklaşan yorum ve değerler birden bire oluşmadı.

Sırlarla dolu bir dünya olarak görülen Çin, Hindistan, Türkistan, İran ve Arabistan sıralamasında Anglo-Sakson ve Indo-Germen, İspanik gezgin ve tüccarlar, ulaştıkları bilgileri ve getirdikleri malları sundukça, Çin ve Hindistan daha geniş bir merak alanı olarak ortaya çıktı. Bu yoldaki bir maceranın sonunda bulunmuş olan yeni dünya kıt'asını hatırlatmak, arkasında Hıristiyanlaştırma'nın bulunduğunu söyleyebileceğimiz yeni çalışmaların biçimlenmesi, sinoloji ve hindoloji adlı iki bilim dalına yol açtı. Çin dilini, edebiyatını, tarihini, sanatını, felsefesini, inançlarını ve ürettiği teknolojileri öğrenmek için uğraşan oryantalizmin, kurmak zorunda kaldığı "Sinoloji" az sonra bir gerçekle karşılaştı:

Çin, bir tek halktan ibaret olmayıp, farklı köken ve kültürdeki halkların alfabe yoluyla birleştiği bir medeniyet dairesi idi. Alfabenin birleştiriciliğine rağmen Çin dili gibi görünen, birbirini anlamayan ve anlaşılamayan halklar, az benzeşen etnoslar halinde, fakat aynı medeniyetin içindeydiler.

Çin'deki durum, Kur'anı Kerim'in Arap diliyle insanlara ulaştırılmış olmasının getirdiği bir sonuç ile paraleldir. Çin'de alfabenin gücü, gerek Ön Asya,

gerek Arabistan yarımadası, gerekse Kuzey Afrika'nın büyük bir bölümünde yaşayan halkları, Kur'an dilinin yarattığı bir sonuç olmak üzere, Arap dilini görmemize yol açmasına benzetilmektedir. Diğer taraftan Çin hanedanlarından Tang ve Şu başta olmak üzere Çin kökenli olmayan ailelerce bu büyük topluluğun yönetildiği gerçeğinin de araştırılması gerekiyordu. Özellikle bugünkü Doğu Türkistan ve çevresinde yaratılan apayrı bir kültürün bulunduğu, M.Ö. 8. hattâ 10. bine götürülebilen kalıntıların ve kurganların, Çinlilere benzemeyen mumyalanmış insanların varlığı, ağır ağır ayrılan yeni bir bilgi alanına, kısa adıyla "Türkoloji'nin" doğmasına yol açtı.

Türkoloji (Türkiyat, Türklük Bilimi, Türkistanuv, Tyurkologiya) uzun süre Türk adlı halkların dillerini, dil farklılaşmalarını ve bu arada coğrafi dağılıma maceraları ve tarihlerini öğrenmek olarak sınırlanan bir bilgi alanı oldu. Şarkiyat veya oryantalizm içinden ayrılarak, bağımsızlaşmasını daha çok Türk olmayan araştırmacılara borçlu olduğumuz Türkoloji çalışmaları, 19. yy. başından itibaren Türk soylu araştırmacıların da bu dünyaya katılmasıyla ayrı bir boyut kazandı. Ural-Altay dil ailesi, Altay kültür ve medeniyet dairesi olmak üzere Türkoloji de yüz yıldır kendi asıl sınırlarını çizmek için uğraşılıyor.

Türk Ata'nın çocuklarının ayrışmalarına sebep olan **din, coğrafya** ve **yönetim** farklılıkları, Asya'daki büyük ve zengin toprakların çölleşmesinin doğurduğu zorlayıcı kader, Türk soylu halkları büyük bir çıkmazla karşı karşıya bıraktı. İskit (Skif, Saka) Kun (Hun) gibi büyük kağanlıkların hakkındaki bilgilerin ve özellikle M.S. 400-450 öncesine ait, kabul edilebilir, bilimlik bilgiye dönüştürülebilir belgelerin, göçler, seller, yangınlar ve başkaca olumsuzluklar yüzünden yok olması, Altay kültürünün ve medeniyet dairesinin yeteri kadar aydınlanmasına henüz imkân vermiyor.

Gök Tanrı dini (kamlık dini, şamanlık inancı) Budizm, Maniheizm dinleri arasında gezinen yaylak kışlak düzenli Türk topluluklarına, M.S. 4.yüzyıldan başlayarak Hıristiyan misyonerler geldiler. Çarlık devrinde Ortodoksların faaliyeti, zaman zaman sert bir şekilde uygulandı. M.S. 680-780 arasında, gönüllü İslâm propogandistlerinin İran üzerinden, Türk soylu halklara Müslümanlığı öğütlediklerini ve bu dini kabul etmeleri yönünde davetlerde bulduklarını biliyoruz. 820'den sonra ise, Türk soylu halklarda gruplar hâlinde başlayan Müslümanlaşma Karahanlı devletiyle resmîleşmiştir.

Bugünkü Tibet ve Kuzey Pakistan ile Güneydoğu Türkistan'daki Türk Ata'nın çocuklarının bir kısmı, budist, maniheist olmaktan dolayı, Türk Kültür ve medeniyeti dairesinden koparak Hint kültür dairesinin içinde kalarak büyük ölçüde eridiler. Türk soylu halklar ise, mahallî kimliklerini zaman zaman ayırma, farklılaşma ve neredeyse kültürden kopma ölçüsünde bir benimseyişe dönüştürdüler. Dünya tarihinde **din, alfabe, coğrafya, yönetim, rejim** farklılığı konusunda büyük değişimler ve dönüşümler yaşamış ve bunların acılarıyla, zaman zaman kökleri aynı olduğu hâlde birbirine düşmanlaşmış halklardan biri Türklerdir.

Türk Ata'nın din, ülke, rejim, yönetim, teknoloji ve hattâ dil değiştirmiş çocukları hakkında bilgi edinmek, bu bilgileri bütünleştirip, hem en uzak geçmiş,

hem uzak geçmiş, hem yakın geçmiş, hem de günümüz için doğru hükümler vermek, "Türkoloji" adlı bir bilim dalının çalışma alanıdır.

Sovyet Bilimler Akademisi'nin Türkoloji'yi kendi rejim beklentisi doğrultusunda biçimlendirme arzusu ve çalışmaları bir kenara, oryantalistlerden daha farklı ve yaşamasına izin verilen bir alan olarak belli ölçüde desteklemiş bulunması, 20.yüzyıldaki Sovyet halklarının bilginlerince araştırmalar yapılmış olması inkâr edilmez bir gerçektir. Bugün bağımsız Cumhuriyetlerde, herbirinin Bilimler Akademisinde artık tarihin derinliklerinden günümüze uzanan değerler, davranışlar ve yaratılıp bırakılanlar araştırılıyor, inceleniyor ve yorumlanıyor. Türkoloji (Türkiyat, Türklük Bilimi, Türkitanıv, Türkologiya) alanında artık "Moskva-İstanbul çekişmesi" bir kenara bırakılmış, dünyanın 100'e yakın ülkesinde, onların üniversite ve akademilerinde birer bölüm oluşmuştur.

Bu, I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi dolayısıyla, Türk soylu olsun olmasın Türkoloji bilimine hizmet vermiş bütün bilginlerin, araştırmacıların, katkı verenlerin ruhları önünde saygıyla eğiliyorum. Bugün burada söylemek zorunda olduğum üç konu var:

1. Türkoloji bilim dalının ne yazık ki kavram bilgisi, yöntem bilgisi ortaklıkları henüz

bütünüyle sağlanamamıştır. Türkolojiyi yalnızca dil veya siyasi tarih, yalnızca edebiyat yahut din ve inanç tarihi, yalnızca sanat tarihi olarak ele alanlar da, yalnızca folklor konusu sayanlar da, Türkoloji alanındaki kavram ve yöntem kargaşasını artırmışlardır.

İşte bu noktada terim ve yöntem olmak üzere iki ayrı toplantıya ihtiyaç var; alanlar konusunu biraz sonra söyleyeceğim.

Bu vesileyle ifade etmek isterim ki, gerek Kazakistan Bilimler Akademisi ve buradaki konukların bağlı oldukları, ülkelerindeki Bilim Akademileri, gerekse dünya üniversitelerindeki Türk dili edebiyatı, tarihi, sanat tarihi bölümlerindeki bilginlere ve bilgiye doğrudan ulaşılmadıkça kavram ve yöntem birliği sağlanamaz. Bu anlamda Türkiye olarak Atatürk Yüksek Kurumu ve dört bağlı kuruluşumuzun (Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi ve Atatürk Kültür Merkezi) bilimlik, TİKA, TÜRKSOY adlı kuruluşlarımızın maddî ve mâli katkıları olabilecektir.

İkinci olarak Türkoloji nelerle uğraşmalı sorusuna cevap arayacağım:

1. Türk dili ve onun XIX. yüzyıla kadar tarihi.
2. XIX ve XX. yüzyıldaki Türk Yazı Dilleri.
3. Türk Edebiyatı Tarihi XIX. yüzyıla kadar.
4. XIX ve XX. yüzyıldaki Türk edebiyatı.
5. Türklerin kullandığı alfabeler.
6. Kök veya gövdesi Türkçe olan ve en az yüz yıldır kullanılan kelimelerin etimolojik sözlüğü.
7. Türk soylu halklar tarihi.
 - a) Siyasi tarih/devletleşme tarihi.
 - b) İnanç tarihi.

c) Askerî tarih.

8. Türk soylu halklar mimarisi ve tarihi.
9. Türk soylu halklar şehirciliği.
10. Türk soylu halklar Bilim ve Teknoloji Tarihi.
11. Türk soylu halklar beslenme kültürü ve tarihi.
12. Türk söylu halkların musikileri.
13. Türk soylu halkların dansları.
14. Türk soylu halklarda kadın, Aşk, Aile.
15. Türk soylu halklarda Hukuk (Bireylik, Toplumluk).

Bu on beş madde belki otuza çıkarılabilir; ancak, bunların gerçekleştirilmesi için,

a) Bilgi toplama, arşivleme, bilgi erişim merkezine (Mevcut araştırmalar, kitap ve makale ölçeğinde toplanmaya başlanmalıdır);

b) En az iki yılda bir toplanan Turkoloji kurultayının daimî genel sekreteryası oluşturulmasına;

c) Bunun için de yeterli bir bütçeye sahip olunmasına ihtiyaç vardır.

Bu konudaki üçüncü görüşüm, şu içinde bulunduğumuz üniversitenin Türkoloji üniversitesi olarak yeniden yapılandırılmasıdır.

Ahmet Yesevi Üniversitesi, Dünya Türkolojisinin merkezi hâline getirilebilir ise, lisans, master ve doktora için dünyanın her yerinden öğrenci ve öğretim üyesi gelmeye başlayan bir akademik bilim kenti olursa, bu sonuç milliyeti, dini, uyruğu (tabiyyeti) ne olursa olsun bütün türkologları memnun edecektir.

Bizler, siyaset ve ticaret adamları değil, kavramlık ve yöntemlik çerçeve içinde Türklük Bilgisi oluşturmaya çalışan bilim adamlarıyız.

Türkolojinin iki yüz milyonluk halka ait bilgiler edinilmesi işlevi yanında, komşu kültürlerle etkileşiminin de ortaya çıkarılması yoluyla insanlığa hizmet edileceğine inanıyorum.

Türkolojinin araştırma alanlarının, ana kavramlarının ve yöntemlerinin konuşulmasını dilediğim, daimî genel sekreter olarak Şakir İbraiyev'i, danışma meclisi olarak 15 aksakal isminin belirlenmesini teklif ettiğim, bu büyük bilgi şölenini düzenleyenleri ve siz katılımcıları saygı ve ile selamlıyorum.